

DR. LAKATOS MIKLÓS – DR. L. RÉDEI MÁRIA – KAPITÁNY GABRIELLA

Mobilitás és foglalkoztatás*

A Magyarországot érintő újkori nemzetközi migráció irodalma 1988–1990-től indult el, amikor is befogadó, majd röviddel ezt követően kibocsátó ország lettünk. A publikációk leíró jelleggel, irányokra, definíciókra és becslésekre alapoztak. Így a jogi, a földrajzi és a folyamatok szociológiai magyarázatát kereső cikkek, tanulmányok jelentek meg (Nagy 1992, 1994, Tóth 2005, Sík 2004, Hárs 2004, Rédei 2009, 2010). A statisztikai adatok megjelenésével vált lehetővé a nemzetközileg is összehasonlítható tárgyalási mód (Juhász 1994, Tóth 1999). 2001 óta állnak rendelkezésre megbízható és részletes területi adatok, amelyek már az érkezők személyes profilját is tartalmazzák (Kincses 2011). A hazai statisztika – hasonlóan más országok gyakorlatához – jelenleg is a beérkezők adatgyűjtésére helyezi a hangsúlyt. A publikációk növekvő mértékben elemzésekre törekedtek, mint például az új magyar állampolgárok összetétele, az érkezők területi elhelyezkedése, a cirkuláció kérdése, a foglalkoztatás, az adózás és a hazautalás (Kincses 2008, 2014a, b, Illés 2013, 2014, Tóth 2005, Hárs 2004, 2012, Rédei 2007, G. Lukács 2004, 2009). Egyes elemzések arra is törekedtek, hogy az érkezőket eredet és letelepedési helyük szerint összekapcsolják, és ezzel nemcsak az egyes eseményeket, hanem azok térbeli hálózatát is kövessék (Kincses 2012, Sík 1992, 2000).

A kivándorlás az ezredfordulót követően, de különösen 2011 után felerősödött, és napjainkban eléri a közép-európai régió országaira jellemzőket. Mégis az, hogy 2010-et követően gyorsult, szerepe volt két globális körülménynek; 2008-tól a schengeni szabad áramlási tér része lettünk, ami nemcsak számunkra kifelé, de másoknak befelé is korlátlanabb áramlást tett lehetővé. A befelé törekvést kiemelten motiválta az a tény, hogy időközben kitört a globális válság, ami további mozgató erőt jelentett. Következésképpen, a válság első éveiben ideáramló befektetések a hazai munkaerő itthon történő foglalkoztatását jelentették, majd az elmaradó külföldi beruházások és a hazai lehetőségek csökkenése erőteljes kiáramlást idézett elő (Rédei 2011, 2012).

Jelen cikkünk azt a célt tűzte ki, hogy a 2001. és a 2011. évi népszámlálás adatállománya alapján áttekintést adjon az ingázás, a költözés és a nemzetközi migráció, egyes esetekben egymást követő jellemzőiről. A migrációs döntés a környezettel való elégedetlenségen alapul, ami napi mobilitáshoz, majd a lakóhely megváltoztatásához, s ezután egy másik országban történő lakhelykereséshez vezet. Ez a *döntési láncolat* egyre több szempontot vesz figyelembe, nő a földrajzi elszakadás, és a mobil személy részéről az új helyen történő alkalmazkodáshoz egyre többoldalú igyekezet szükséges.

* A „Közösen a jövő munkahelyért” alapítvány által támogatott „A belföldi és nemzetközi mobilitás alakulása Magyarországon az utóbbi években, hatása a foglalkoztatottság területi adataira” című kutatás zárótanulmányának átdolgozott változata.

A cikk a mobilitás három formáját a népszámlálási adatok alapján hozza összefüggésbe a foglalkoztatással. A nemzetközi mobilitás a népszámlálást követő időszakban vált intenzívvé, e tekintetben cikkünk mondanivalója veszített aktualitásából. A belső mozgás, a költözés kisebb és nem trend jellegű változásokat mutat. A kutatás érdekes és folytatandó részének tartjuk azt, hogy a három eseményt mint a mobilitási döntés szakaszait elemezzük. A változtatási igény kezdetben napi, heti ingázásban jelenik meg, majd a határon belül, később a határon túlra történő átmeneti vagy végleges lakhatási változtatással folytatódik. Egy későbbiekben megfogalmazható kérdés, a visszatérés. A 2011. évi népszámlálás arra vonatkozóan tartalmaz adatokat, hogy mennyi volt a hazatérők és ideköltözők együttes száma.

Nemzetközi mozgások

A magyar népszámlálások adatainak időszora azt erősíti meg, hogy az elmúlt évtizedek számottevő lakossági mozgása ellenére, a mennyiségi lakosságcsere mégis csak a II. világháború idején történtek, és nem az elmúlt évtizedekben. Nemcsak az állapítható meg, hogy a lakosság nagy hányada az országhatárokon belül maradt, de az is, hogy ma is a születéskori lakóhelyén él. Magyarország minden 5–6. lakója születése óta ugyanazon a lakcímen él, ami nemzetközi összehasonlításban alacsony belső mobilitási hajlandóságot mutat. Még csak az sem nevezhető történelmi és nemzetközi áttekintésben kivételesnek, hogy a lakosság mekkora aránya mozog (Faragó 2008). Napjaink migrációs tendenciája mégis számos ponton fájó elemeket hoz összefüggésbe (SEEMIG 2014, Tarróssy–Glied–Vörös 2014).

A 2001. és a 2011. évi népszámlálás közötti időszakban változásnak számít, hogy módosult a lakosság tényleges számának alakulásában a demográfiai összetevők (természetes szaporodás/fogyás és a vándorlás) szerepe. Korábban a lakosság térbeli eloszlásának alakulását nagy részben a belső migráció határozta meg. 1990 óta a természetes reprodukció-képtelenség miatt fogyás van, ami nagyobb arányban a születések számának elmaradásával, mintsem a halálozás számának emelkedésével, valamint az egyidejűleg lassuló belső mozgással van összefüggésben. A határok átjárhatósága, egyes térségekben *a határokon átlépő mozgások nagyobb mértékben módosítják a tényleges változást, mint a belső demográfiai összetevők.*

A 2001. és a 2011. évi népszámlálás közötti időszakban sajátos globális körülmények hatottak Magyarországra. *Kettős hatással* volt a hazai migrációs folyamatokra 2008, amikor is a szabad áramlási tér (Schengen) tagjai lettünk, és az ezt követő hónapokban kitért a pénzügyi gazdasági válság. A kettős hatás azt jelentette, hogy nemcsak a hazai munkaerő, az áruk, szolgáltatások mehetek szabadon, de hozzánk is érkeztek olyan tőke-, áru- és szolgáltatási áramlatok, amelyek nálunk keresték a krízisben kedvezőbb gazdasági megoldásokat. A 2008-tól kezdődő időszak turbulens volt abban az értelemben is, hogy a világra kiterjedő, tartós pénzügyi és gazdasági válság indult el. A válság kezelésének egyik módja az volt, hogy a külföldi vállalkozások fokozódó mértékben helyezték át (*relocation*) vállalkozásaikat a versenyképes fennmaradás feltételeit kedvezőbb módon nyújtó Magyarországra. Az ide áthelyezett vállalkozások a 2008 és a 2011 közötti időszakban itthon foglalkoztatták a számukra alkalmas munkaerőt, ezzel erre az időszakra mérsékeltek is a munkaerő kiáramlását. Majd a 2011 utáni időszakban a hazai gazdasági

recesszió, összehasonlítva a más országbeli lehetőségekkel, kiáramlást indított el. A kiáramlás összefüggött a hazai recesszióval, a fejlett országok gazdasági kilátásaival, ami a képzett emberek számára bővülő perspektívát nyújtott. 2001 utáni időszakban a hazai üzleti életben egy olyan réteg szerzett nemzetközi tapasztalatot, amelyik a fejlett világ gazdaságába könnyebben be tud illeszkedni. Ez a helyzet új abban az értelemben, hogy nem a kezdők, hanem a már bizonyított szakemberek hagyták el az országot.

A kettős állampolgárság könnyített megszerzésének bevezetése óta lezajlott folyamatok *demográfiai hatása* mind a lakosság számának növekedésére, mind az életkori és végzettségi jellemzőire kedvezően hatott. A magyar állampolgárságot kapott személyek száma 1990 óta meghaladta a félmilliót (Kincses–Rédei 2008, Kincses 2011). Ugyanakkor területi hatása jelentős attraktivitási különbözőséget hozott létre (Gödri 2011, Kincses–Rédei 2010a, b).

Miközben a legutóbbi két népszámlálás időszakában a magyar állampolgárságú lakosság száma 3%-kal esett vissza és öregedett, addig a külföldieknél a 14 év alattiak száma 54, a munkaképes lakosság száma 34, valamint az időskorúak száma 234%-kal növekedett. A korábbi éves statisztikai adatok korszpecifikus elemzése is bemutatta, hogy Magyarország az időskorúak célországá lett (Illés 2013). A letelepedők fele (70 ezer fő) foglalkoztatott és közel ugyanannyi inaktív. Az érkezők életkori, foglalkoztatási és iskolai végzettségi jellemzőit ismerjük. Eszerint a 25–39 évesek a leggyakoribbak, az összes érkező 16,3%-a. Ez demográfiailag azt jelenti, hogy az itt élő népesség korfáján az 1986-os és az 1972-es születési évjáratokat egészítik ki. Ez jó is, meg rossz is, hiszen a magyar népesedési csúcspontokat tovább növelték az érkező 35–39 évesek, és kedvező az, hogy az alacsony születések idején – mint az 1980-as évek eleje – kiegészítették a hiányzó kohorsz létszámát. Kiemelendő az, hogy az érkezők több mint fele a propagatív életkorban lévő¹ 30–39 éves nő. Tehát közvetlenül és közvetve is többletet és fiatalítást jelentenek az ország népesedésére nézve. A születések 3%-a jellemzően külföldi állampolgároktól származik.

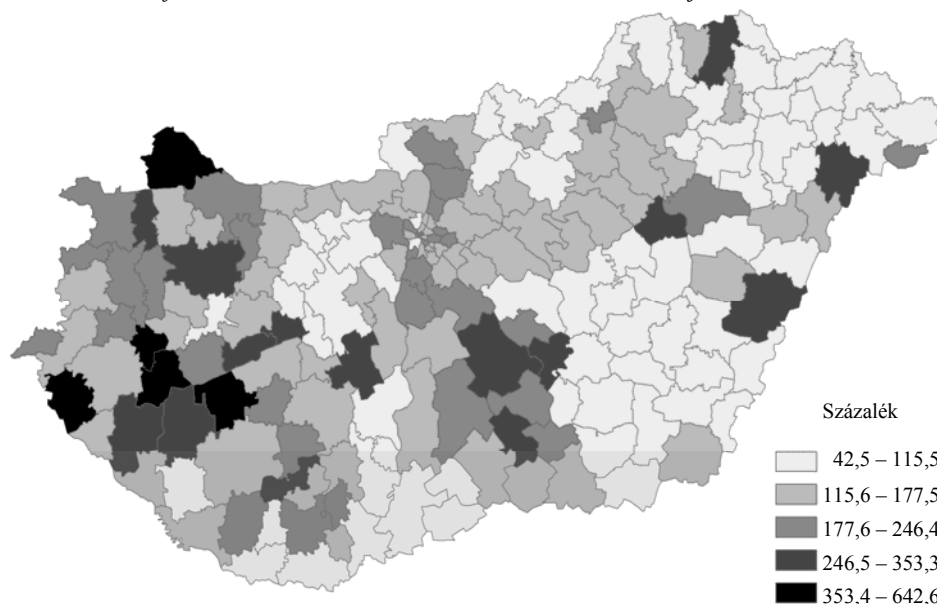
Az érkező migráció pozitív hatása mellett elemezni szükséges a kivándorlás veszteségeit, az elmaradó demográfiai eseményeket, mint a gyermekvállalást is. Való igaz, hogy egy *kockázatos élethelyzet*, mint amilyen a más országban történő tartózkodás, nem járul hozzá az életkornak megfelelően elvárt termékenység megvalósulásához.

A Magyarországon letelepedett külföldi állampolgárok száma az elmúlt tíz évben 143 ezer fő volt, ami az 1990-es évek népszámlálási időszakához viszonyítva 54%-os növekedést jelent. A külföldiek térbeli elhelyezkedése a két népszámlálás közötti időszak állományi adatainak összehasonlítása alapján a következőt mutatja. A legutóbbi népszámlálás alkalmával járási szinten jellemzően 1–2% az ott élő lakosságból a külföldi állampolgárok aránya, ami nemzetközileg alacsonynak értékelhető.

¹ Ide soroljuk a 14 és 49 éves korúakat.

1. ábra

A külföldiek számának változása 2001 és 2011 között, járási szinten

Forrás: saját szerkesztés.

1. táblázat

A külföldi állampolgárok számának változása 2001–2011 között, megyei és régiós szinten

Megye, régió	Változás	Megye, régió	Változás
Bács-Kiskun	185	Győr-Sopron	275
Békés	71	Vas	183
Csongrád	129	Zala	326
<i>Dél-Alföld</i>	109	<i>Nyugat-Dunántúl</i>	269
Baranya	189	Hajdú-Bihar	149
Somogy	215	Jász-Nagykun-Szolnok	115
Tolna	187	Szabolcs-Szatmár-Bereg	88
<i>Dél-Dunántúl</i>	196	<i>Észak-Alföld</i>	115
Fejér	99	Borsod-Abaúj-Zemplén	114
Komárom-Esztergom	110	Heves	115
Veszprém	170	Nógrád	143
<i>Közép-Dunántúl</i>	119	<i>Észak-Magyarország</i>	119
Pest	164	Magyarország	154
Budapest	177		
<i>Közép-Magyarország</i>	174		

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A 2001. és a 2011. évi népszámlálási adatállomány összevetése a változást mutatja, és nem a jelenlegi területi elhelyezkedést. Eszerint megyénként és járásonként az a szabály-

szerűség erősödött meg, hogy a határ menti térségekben és az időskori migrációval összefüggésben az üdülési régiókban nőtt a külföldiek aránya. Közép-Magyarország iránt tartós és nagyarányú az érdeklődés. A régiók és a megyék szintjén Nyugat-Dunántúlon és a dél-dunántúli megyékben volt a legnagyobb a növekedés, jellemzően a határ mentén. Zala egyértelmű nyertese a beáramló külföldieknek. A Nyugat-Dunántúlra jellemző 269%-os növekedés területileg eltérő dinamikát takar. Járási szinten is kiugró értékek vannak mind a Keszthelyi, a Lenti, a Zalaegerszegi és a Szentgróti járásokban 625–650%-os volt a növekedés. Az ország más járásai közül kiemelkedik a Hegyháti, a Sárbogárdi, a Kapuvári, a Kiskunmajsai, a Mosonmagyaróvári, a Gönci és a Berettyóújfalui, ahol megháromszorozódott a két népszámlálás közötti időszakban a külföldiek száma. Ezek részben a határközei elhelyezkedéssel, illetve részben a térség kedvező természetföldrajzi adottságaival hozhatók összefüggésbe.

A hozzánk érkezők térbeli elhelyezkedésének területi hatásai szabályosságot mutatnak, amennyiben a főváros és környéke kiemelt térség, valamint a korábbi lakóhelyük közelében fekvő határmente. Budapest *kozmetopolita jellege* azzal is erősödik, hogy a 2001 előtt érkezők 1600 településről jöttek, napjainkra ez a szám már meghaladta a 2200-at. Pezsdítő hatással van a migráció a városi terek, valamint a határmente és az üdülő térségek ingatlanpiacára (Kincses 2012).

Kistérségi szinten azt is összegezhethetjük, hogy a külföldről idetelepülőkre a kistérségek centrumtelepülései négyszer akkora vonzást gyakorolnak, mint annak periferiáján elhelyezkedő települések. Tény, hogy a kistérségi centrumokba letelepedő külföldi lakosság iskolai végzettsége, életkori jellemzői kedvezőbbek, mint a perifériáé, és ez különösen igaz azokban a kistérségekben, amelyek a migrációs érdeklődés homlokterében állnak (Kincses–Rédei 2010a, b).

Az elmúlt évtizedekben a belső mobilitási események száma nőtt, és iránya kapcsolódott a nemzetközi mozgás irányaihoz. A kapcsolódás jelenti egyes helyeken a *helyettesítési jelleg*et, azaz a kivándorlók helyére bevándorlók érkeznek. Ingatlanpiaci jelentések szerint, az átjárható határokkal a belső költözésnek nemzetközi folytatása lett. A határmente aktív kétirányú (munkavállalási és tanulási célú) kontaktzónává alakult. Több, mint két évtizede a határokon belüli mobilitást keletről nyugat felé, fejletlenből a fejlett felé, a perifériákról a centrumok felé, délről észak felé irányulóan növekvő mértékben egészíti ki a határokat átlépő mozgás, ami a munkaerő- és az ingatlanpiacra, valamint a szociális ellátásra is hatással van.

A 2011. évi népszámlálás óta fokozódott a kifelé irányuló mozgás. A Magyarországot elhagyók fiatalabbak – mint az itt élő teljes lakosság –, köztük kevés az idős ember. Így nemcsak az egyszeri közvetlen, hanem a *közvetett demográfiai hatása is tartós*. Megjegyzendő, hogy a magyarországi elvándorlás mértéke még a jelen felfutása ellenére is a kelet-közép-európai térségre jellemző szint alatt marad. Azt is látni kell, hogy a világgazdaság jelenlegi strukturális tényezői – a munkaerőpiac szegmentálódása, a tőke gyors mozgása, a határokon átnyúló strukturális átalakulások – a világon mindenütt növelik az el- és bevándorlás szintjét. Így a magyarországi trendek egy általánosabb folyamatba illeszkednek, miközben a veszteségek és a nyereségek nemzeti szinten új és jelentősebb kihívásként értelmezendők.

2. táblázat

Az átmenetileg külföldön dolgozók néhány demográfiai-foglalkozási jellemzője, 2011

	(%)		
Megnevezés	Összesen	Férfi	Nő
Összesen	56 694	40 165	16 529
Ebből:			
<i>Korcsoport szerint</i>			
15–29 éves	32,3	26,9	45,4
30–39 éves	35,3	37,4	30,3
40–49 éves	20,3	22,7	14,5
50–59 éves	10,7	11,5	8,7
60–x éves	1,4	1,5	1,1
<i>Családi állapot szerint</i>			
Nőtlen, hajadon	52,4	48,1	62,9
Házass	35,7	40,7	23,7
Özvegy	0,7	0,4	1,5
Elvált	11,1	10,8	11,9
<i>Családi állás szerint</i>			
Férj, feleség, élettárs	38,5	46,1	20,0
Gyermekével egyedül élő szülő	2,9	1,2	7,2
Gyermek	41,5	37,0	52,5
Felmenő rokon, más rokon	4,0	3,4	5,5
Nem rokon	0,8	0,8	1,0
Egyedülálló	12,2	11,6	13,8
<i>Legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint</i>			
Általános iskola 8. évfolyamnál alacsonyabb	0,2	0,2	0,2
Általános iskola 8. évfolyam	7,3	7,5	7,0
Középfokú iskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	38,9	49,0	14,4
Érettségi	31,9	28,1	41,1
Egyetem, főiskola stb.	21,8	15,3	37,4
<i>Foglalkozási főcsoport szerint</i>			
1 Gazdasági, igazgatási, érdek-képviselővezetők, törvényhozók	2,4	2,5	2,1
2 Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások	11,5	9,1	17,5
3 Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások	8,2	5,8	13,9
4 Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások	3,5	2,0	7,1
5 Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások	17,0	11,6	30,1
6 Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások	1,3	1,3	1,1
7 Ipari és építőipari foglalkozások	34,4	47,2	3,5
8 Gépkészítők, összeszerelők, járművezetők	9,1	10,5	5,7
9 Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások	12,1	9,3	18,7
0 Fegyveres szervek foglalkozásai	0,5	0,7	0,1
<i>Nemzetgazdasági ág szerint</i>			
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás	3,2	3,3	2,9
Ipar, építőipar	36,4	46,7	11,3
Szolgáltatás jellegű ágazatok	60,4	49,9	85,8
<i>Foglalkozási viszony szerint</i>			
Alkalmazott	91,7	92,0	90,8
Egyéni vállalkozó	5,0	4,8	5,3
Társas vállalkozás dolgozó tagja	1,6	1,9	1,0
Szövetkezet dolgozó tagja	0,0	0,0	0,0
Alkalmi munkavállaló	1,5	1,1	2,3

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A 2. táblázat adatai jól mutatják, hogy a külföldön átmenetileg tartózkodók és dolgozók többsége (52%) a 15–34 évesek korosztályából kerül ki. A vizsgált csoport egészét tekintve is többségben vannak a férfiak (70,1%). A családi állapot és a családi állás szerinti adatokra visszautalva, a külföldön munkát vállalók többsége függetlenebb családi pozícióban van. A legmagasabb iskolai végzettség szerinti adatok is alátámasztják azt a közvélekedést, hogy a külföldön munkát vállalók között viszonylag jelentős a létszáma és aránya a felsőfokú végzettségűeknek (21,8%) és a középfokú iskolában szakképzettséget szerzett, de nem érettségizett rétegnek (38,9%). Az átmenetileg *külföldön tartózkodók többsége tehát többnyire a szakképzettséggel rendelkező fizikai foglalkozásúak közé tartozik.*

A migránsok többsége hosszú távon képes a célországban a társadalmi létrán haladni, ami neki és a fogadó környezetnek többletet jelent (*forrás: migrationinformation.org German upward mobility of migrants*). A szocializmus évtizedeit követően arra is bizonyosságot szerezhettünk, hogy van értelme az *egyéni befektetésnek* – mert ezzel esélyhez jutunk –, és így módon magunk is többet teszünk a piacgazdasági megfelelés érdekében. Ezzel függ össze az, hogy a globalizáció hazai megjelenésével párhuzamosan nőtt az érdeklődés a külföldön történő oktatás felé, terjedt a tanulmányi célú mobilitás, csereprogramok valósultak meg, nemzetközi képzések indultak el. Az egyetemeken megnyíló állásbörzékkel a munkaadók a szakemberek közvetlen toborzását kívánják elérni (Rédei 2011).

A nálunk élő külföldiek állományának aránya a teljes lakossághoz viszonyítva 2%, ami európai összehasonlításban alacsonynak számít. A külföldi állampolgársággal rendelkezők aránya folyamatosan emelkedik. Több mint 420 ezren kérelmezték 2011. január 1-je óta az egyszerűsített honosítási eljárás keretében a magyar állampolgárságot, és 2013. április 3-ig 341 447-en tették le az állampolgársági esküt (*forrás: BAM*). A két adatsor közötti különbség abból fakad, hogy egy adott állampolgár állandó lakhelye bárhol lehet, és bárhol beadhatta magyar állampolgárság iránti igényét.

A migráns nők magasabb gazdasági aktivitása a munkaképes korúakból a 60%-ot is meghaladja. A foglalkoztatottak többsége női munkaerő, akik a szolgáltatási ágazatban jutnak munkához, ahol a helyi lakossággal közvetlen a kapcsolat. A női magatartás számos empatikus jellemzője alkalmassá teszi őket arra, hogy kínáló-, befogadó- és fogyasztóorientáltan érveljenek.

Alacsonyabb iskolai végzettséggel kisebb földrajzi térben érdemes munkát keresni, mert a célterületen ebből kínálat van, és az utazás, a tartózkodás költsége is relatíve magas. A végzettségek, tapasztalatok emelkedése egyre tágabb földrajzi térben teszi lehetővé az álláskeresést. A hazai két évtizedes külföldi tőkebefektetéshez kapcsolódó foglalkoztatás a nemzetközi elvárásoknak megfelelő munkavégzésre alkalmas, tapasztalt munkaerőt képzett ki. A most kiáramlóak egy része olyan, akit az itthoni nemzetközi környezetben megszerzett jártasságra alapozva toboroztak külföldre.

Belső vándorlás

A népesség területi mozgásának megfigyelésére elsődlegesen a folyamatos vándorlási statisztika a hivatott. A népszámlálások más aspektusból, a folyamatos statisztikáétól eltérő módszerrel vizsgálják a területi mobilitást: nem a költözések számával mérik, hanem arra vonatkozóan szolgáltatnak adatokat, hogy két meghatározott időpont között

miképp változott a népesség területi elhelyezkedése, a lakosság mekkora hányadának nem ugyanaz az adatfelvétel időpontjában a lakóhelye, mint valamely korábbi időpontban. A népszámlálások vándorlási adatai a lakosság területi átrendeződésének mértékét és fő irányait mutatják, mintegy kiegészítve, árnyalva a folyamatos statisztikából kirajzoló képét. (Itt kell megemlítenünk egy másik, jelentős módszerbeli különbséget is. A folyamatos statisztika csak a lakcímbeljelentés megváltozását tudja regisztrálni, ami nem mindig felel meg a valós mozgásnak. A 2011. évi népszámlálás viszont – ugyanúgy, mint a 2001. évi census – mindenkit a tényleges lakóhelyén vett számba, vagyis lakcímbeljelentéstől függetlenül ott, azon a címen, ahol életvitelszerűen élt a népszámlálás eszmei időpontjában. A népszámlálás vándorlási adatai így az életvitelszerű lakóhelyet megváltoztató mozgásokat mutatják, függetlenül attól, hogy együtt jár-e velük a bejelentett lakcím megváltoztatása.)

A 2011. évi népszámlálás adatállományában a korábbi népszámlálásokhoz képest kevesebb az olyan információ, ami felhasználható a belső vándorlás vizsgálatához. Maga a vándorlási témakör a nemzetközi mozgásokra vonatkozó kérdésekkel bővült, ugyanakkor elmaradt a 10 évvel korábbi (a 2001. évi népszámlálás időpontjában volt) lakóhely kérdésére. A 2001 és a 2011 közötti vándormozgalom méreteiről, fő irányairól – közvetlen információ hiányában – csak közvetett módon tudunk képet alkotni: a jelenlegi (a népszámláláskori) és a korábbi, a jelenlegit megelőző lakóhely összevetéséből. Tudomásul kell vennünk azonban, hogy az így kapott eredmények kevésbé lesznek pontosak, mintha a jelenlegi lakóhelyet a 10 évvel korábbi lakóhellyel vetnénk össze. A népszámlálás a lakcímre, a konkrét lakásra és nem a településre kérdez rá. Aki ugyanazon a településen belül lakást változtatott, előző lakásaként ugyanazt a települést fogja megjelölni, mint ahol jelenleg is lakik, és ezzel a településen belül lakóhelyet változtatottak kategóriájába kerül. Mivel vándorlásnak csak a településhatárt átlépő változtatás számít, kiesik a vándorlók köréből minden olyan személy, aki a 2001. évi népszámlálás időpontja után költözött más településről jelenlegi lakóhelye településére, de odaköltözése óta a településen belül legalább egy alkalommal már lakást változtatott. Ezekben az esetekben a legutolsó költözés elfedi a korábbi, településváltást is jelentő változást.

A 2011. évi népszámlálás közel másfél millió (1 465 417) olyan személyt írt össze, aki 2001. február 1-je után más magyarországi településről költözött abba a lakásba, arra a lakcímre, ahol 2011. október 1-jén életvitelszerűen élt. Ez az ország lakónépességének valamivel kevesebb mint 15%-a.

A 2011. október 1-jei (a továbbiakban: jelenlegi) és az azt megelőző lakóhely területenkénti összehasonlítása egyértelműen mutatja, hogy a 2001 és a 2011 közötti belső vándorlás az ország középső részének és az ettől nyugat felé eső területeknek eredményezett népességnyereséget. A legnagyobb pozitív vándorlási egyenleg Közép-Magyarorszáé. A régió sajátos helyzetét érdemes részletesebben is bemutatni: a régióba beköltözők száma 18%-kal haladja meg az onnan elköltözőkét. A Közép-Magyarországhoz tartozó két nagy területi-közigazgatási egységben ellentétes folyamat játszódott le. Budapest 40 ezres elvándorlási, Pest megyen 115 ezer fős bevándorlás-többletéből végül csaknem 75 ezer főt nyert a régió. Budapestről 162 ezren költöztek Pest megyébe, ez a fővárosból elköltöztek több mint héttizede. Pest megyét nem egészen 60 ezren hagyták el a fővárosért, de így is minden száz Pest megyéből elköltöző közül nyolcvanan Budapestet választották lakóhelyül. Más régiókból 172 ezren költöztek Közép-Magyarországra. Nagy

többségük (72%-uk) Budapesten, 20%-uk a Pest megyei városokban, 8%-uk a községekben talált magának új lakóhelyet.

A népességet veszítő, népességkibocsátó régiók körében jól látható a különbség az északi és a déli területek között. Észak-Magyarország és Észak-Alföld vesztesége mind szám szerint, mind százalékban kifejezve nagyon hasonló, és jóval magasabb, mint Dél-Dunántúl és Dél-Alföld – egymáshoz nagyjából hasonló mértékű – vesztesége.

3. táblázat

A belső vándorlás egyenlege régiók szerint, 2011

Régió	Jelenlegi lakóhelye (beköltözött)	Előző lakóhelye (elköltözött)	Nyereség vagy veszteség (-)	
			fő	százalék
Közép-Magyarország	482 156	407 395	74 761	18,4
Közép-Dunántúl	182 458	179 953	2 505	1,4
Nyugat-Dunántúl	151 540	142 176	9 364	6,6
Dél-Dunántúl	141 356	152 925	-11 569	-7,6
Észak-Magyarország	168 815	200 456	-31 641	-15,8
Észak-Alföld	179 399	212 338	-32 939	-15,5
Dél-Alföld	159 693	170 174	-10 481	-6,2
<i>Ország összesen</i>	<i>1 465 417</i>	<i>1 465 417</i>	-	-

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A régiónkénti be- és elköltözések legnagyobb része régió belüli népességcsere, amely egyrészt a régiót alkotó egyes megyék határain belül (51,6%), másrészt az egyes régiók megyéi között (20,5%) ment végbe. Nem egészen 409 ezer azoknak a száma, akik másik régióban találtak új lakóhelyet (27,9%). A régiók közötti összes költözés egyharmadát négy viszonylat, négy vándorlási irány adja: Észak-Alföldről Közép-Magyarországra, Észak-Magyarországról Közép-Magyarországra, Közép-Dunántúlról Közép-Magyarországra, valamint Közép-Magyarországról Közép-Dunántúlra történt költözések. A leggyengébb migrációs kapcsolatot Dél-Dunántúlról, illetve Nyugat-Dunántúlról Észak-Magyarországra, valamint Dél-Dunántúlról, illetve Nyugat-Dunántúlról Észak-Alföldre költözők 1500 fő alatti száma jelzi.

4. táblázat

A régiók közötti migrációs kapcsolatok, 2011

Jelenlegi lakóhelye	Előző lakóhelye							Összesen
	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	
	<i>Száma</i>							
Közép-Magyarország	-	29 609	16 016	18 600	39 752	40 341	27 687	172 005
Közép-Dunántúl	29 119	-	7 570	7 286	4 922	4 784	5 037	58 718
Nyugat-Dunántúl	10 168	12 453	-	6 608	3 880	4 266	3 873	41 248
Dél-Dunántúl	9 168	6 068	4 439	-	1 675	1 698	4 611	27 659
Észak-Magyarország	16 824	2 042	1 025	1 019	-	10 287	2 210	33 407
Észak-Alföld	15 680	2 134	1 193	1 380	11 819	-	5 300	37 506
Dél-Alföld	16 285	3 907	1 641	4 335	3 000	9 069	-	38 237
<i>Ország összesen</i>	<i>97 244</i>	<i>56 213</i>	<i>31 884</i>	<i>39 228</i>	<i>65 048</i>	<i>70 445</i>	<i>48 718</i>	<i>408 780</i>

(A táblázat folytatása a következő oldalon.)

(Folytatás.)

Jelenlegi lakóhelye	Előző lakóhelye							
	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
<i>Százalék</i>								
Közép-Magyarország	–	7,2	3,9	4,6	9,7	9,9	6,8	42,1
Közép-Dunántúl	7,1	–	1,9	1,8	1,2	1,2	1,2	14,4
Nyugat-Dunántúl	2,5	3,0	–	1,6	0,9	1,0	0,9	10,1
Dél-Dunántúl	2,2	1,5	1,1	–	0,4	0,4	1,1	6,8
Észak-Magyarország	4,1	0,5	0,3	0,2	–	2,5	0,5	8,2
Észak-Alföld	3,8	0,5	0,3	0,3	2,9	–	1,3	9,2
Dél-Alföld	4,0	1,0	0,4	1,1	0,7	2,2	–	9,4
<i>Ország összesen</i>	<i>23,8</i>	<i>13,8</i>	<i>7,8</i>	<i>9,6</i>	<i>15,9</i>	<i>17,2</i>	<i>11,9</i>	<i>100,0</i>

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A saját megyében új lakóhelyet választók részaránya 5 megye (Tolna, Békés, Nógrád, Jász-Nagykun-Szolnok és Pest) kivételével mindenütt 60% fölötti, a legmagasabb Győr-Moson-Sopron (76%), Baranya (71%), valamint Vas megyében (69%).

A más megyébe költözők legnagyobb hányadát csaknem mindenütt Közép-Magyarországra vándorlók teszik ki, kivétel Vas megye, ahonnan többen költöztek a régiós társ megyék valamelyikébe, elsősorban Győr-Moson-Sopron megyébe, mint Közép-Magyarországra. Kivételt jelent továbbá Tolna megye is, ahol viszont nagyon kicsi, mindössze 5 tized százalékpont a különbség a társ megyék javára. A megyék jelentős részében Közép-Magyarország után a régiós társ megyék voltak a leginkább vonzóak a lakóhelyet változtatók számára (Fejér, Baranya, Somogy, Heves, Nógrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád tartozik ebbe a körbe). Ugyanakkor Komárom-Esztergom, Veszprém és Zala megyéből többen költöztek Nyugat-Dunántúlra, Győr-Moson-Sopron megyéből Közép-Dunántúlra, Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Észak-Alföldre, mint saját régiójuk megyéibe. A Jász-Nagykun-Szolnok megyéből elköltözők körében Észak-Magyarország és Dél-Alföld is népszerűbb volt a régiós társ megyéknél. Általánosságban megállapítható, hogy a keleti országrész megyéiből elköltözők körében alacsony (2% körüli) hányadot képviselnek azok, akik Dél-Dunántúlon találtak új lakóhelyet, ám kivétel itt is van: a Csongrád megyéből elköltözők 6, a Bács-Kiskun megyéből elköltözők 10%-a vándorolt a Dunántúl déli régiójába. Említésre érdemes, hogy Somogy és Tolna megyéből nagyon kevesen költöztek Észak-Magyarországra, viszont Dél-Alföldet választotta a volt Tolna megyei lakosok 11, a Baranya megyeiek 9%-a. Nem kizárt, hogy az új lakóhely kiválasztásában – a meghatározó gazdasági, magánéleti okok mellett – a földrajzi közelségnek, illetve a jó megközelíthetőségnek is szerepe van.

A megyék közül mindössze négynek (Pest, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Csongrád) van pozitív vándorlási egyenlege. Pest megye népességyeresése létszámában mintegy tízszerese a Győr-Moson-Sopron megyei bevándorlási többletnek. A negatív vándorlási egyenleggel rendelkező megyék közül Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén és Jász-Nagykun-Szolnok volt kénytelen elkönyvelni a legnagyobb mértékű (20–22% közötti) veszteséget.

A belső vándorlás egyenlege megyék szerint, 2011

Terület	Jelenlegi lakóhelye (beköltözött)	Előző lakóhelye (elköltözött)	Nyereség vagy veszteség (-)	
			fő	százalék
Budapest	183 221	223 633	-40 412	-18,1
Pest	298 935	183 762	115 173	62,7
Fejér	78 400	71 160	7 240	10,2
Komárom-Esztergom	46 803	48 051	-1 248	-2,6
Veszprém	57 255	60 742	-3 487	-5,7
Győr-Moson-Sopron	73 902	62 044	11 858	19,1
Vas	3 570	36 190	-320	-0,9
Zala	41 768	43 942	-2 174	-4,9
Baranya	60 450	61 844	-1 394	-2,3
Somogy	49 478	53 788	-4 310	-8,0
Tolna	31 428	37 293	-5 865	-15,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	92 907	117 172	-24 265	-20,7
Heves	49 395	51 771	-2 376	-4,6
Nógrád	26 513	31 513	-5 000	-15,9
Hajdú-Bihar	65 566	67 820	-2 254	-3,3
Jász-Nagykun-Szolnok	43 642	54 649	-11 007	-20,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	70 191	89 869	-19 678	-21,9
Bács-Kiskun	64 850	70 017	-5 167	-7,4
Békés	38 963	49 223	-10 260	-20,8
Csongrád	55 880	50 934	4 946	9,7
<i>Ország összesen</i>	<i>1 465 417</i>	<i>1 465 417</i>	<i>-</i>	<i>-</i>

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A 2011. évi népszámlálás eszmei időpontjában a 2001 és a 2011 között lakóhelyet változtatók több mint kétötöde, 639 725 személy volt foglalkoztatott. Arról, hogy költözésük idején is foglalkoztatottak voltak-e, vagy azt követően találtak munkát, hogy jelenlegi lakóhelyükre költöztek, nincs semmiféle információnk, így arra vonatkozóan semmiféle következtetést nem tudunk levonni, hogy a foglalkoztatottak vándorlásának vannak-e a többi vándorlókétól eltérő jellemzői. Az mindenesetre tény, hogy azok körében, akik 2001. február 1-jét követően költöztek más településről jelenlegi lakóhelyükre, nagyobb a foglalkoztatottak hányada (43,7%), mint a teljes népességben (39,7%).

A 2011. évi népszámlálás vándorlási adataiból is jól látható, hogy a népesség területi mobilitásának irányát és erősségét elsősorban a gazdasági folyamatok befolyásolják. A bevándorlási többlettel rendelkező területeken jobbak a gazdasági mutatók, jellemzően kisebb az egy foglalkoztatottra jutó munkanélküliek, inaktív kereső és eltartottak együttes száma, mint a népességet kibocsátó területeken. Az eltérő gazdasági adottságok ugyanakkor bizonyos tekintetben gátolhatják is a migrációt. A gazdasági fejlettség különbözősége az ingatlanárakban is megmutatkozik: a hátrányos helyzetű térségekben a házak, lakások leértékelődtek, nehezen értékesíthetők, nem jelentenek elegendő anyagi alapot az itt élőknek ahhoz, hogy az előnyösebb helyzetű, fejlettebb vidékeken kialakult ingatlan-, illetve lakásárakat megfizessék. Lakásbérlethez csak piaci alapon lehet jutni, a bérleti

díjak is ennek megfelelően alakulnak. A lakhatási támogatás csak átmeneti segítség és nem is általános, csak a jogszabályban meghatározott feltételek megléte esetén jár. Nem kizárt tehát, hogy a leszakadó területeken élők egy része azért nem költözik, mert nincs ehhez anyagi fedezete, és általában arra sincs biztosítéka, hogy új lakóhelyén munkát fog kapni.

Naponta ingázók

A 2001. évi népszámlálás adatai azt igazolják, hogy a munkaerő mobilabb lett. A gazdaságban lejátszódó folyamatok elsősorban a helybeni munkavállalás esélyét csökkentették. A foglalkoztatottak létszáma 1990 és 2001 között csaknem egyötöddel lett kevesebb. Ezen belül a lakóhelyük településén dolgozók száma közel 25, a naponta ingázóké jóval mérsékeltebben, mindössze 4%-kal esett vissza. Míg 1990-ben a foglalkoztatottak háromnegyede ugyanazon a településen vállalt munkát, ahol lakott, és csupán minden negyedik munkavállaló járt naponta lakóhelyétől eltérő településre dolgozni, addig 2001-ben a naponta ingázók aránya már 30%.

A 2000-es években – az ingázás szempontjából – folytatódott az előző évtizedben megfigyelt mobilitásnövekedés. Ez még inkább bizonyítható azzal, hogy míg az 1990-es években a lakóhelyükön dolgozók és a naponta ingázók száma – különböző mértékben ugyan – de csökkent, addig a 2000-es években a lakóhelyükön dolgozók száma 1,7%-kal csökkent, a naponta ingázóké viszont 21,7%-kal nőtt.

Az elmúlt két évtizedben az ingázók számában történt rendkívül nagymértékű, 8,7 százalékpontos aránynövekedés azonban nem kizárólag a gazdasági átalakulás közvetlen következménye. Főleg a 2000-es években sokan költöztek ki a nagyvárosokból a környező településekre, zömében olyan, viszonylag stabil anyagi helyzetű családok, amelyekben van megfelelő jövedelemmel rendelkező foglalkoztatott személy. Nekik viszont általában továbbra is abban a városban van a munkahelyük, ahol korábban lakott a család, következésképpen az azóta bejáró dolgozóként járnak nap mint nap munkába.

Ugyanakkor a gazdasági szerkezetváltással, a piacgazdasági viszonyok kiteljesedésével van összefüggésben, hogy a rendszerváltozást követő években rohamos növekedésnek indult az igény olyan – elsősorban a piacgazdaságokra jellemző – tevékenységek iránt, mint például az ügynöki, az üzletszerzői vagy a hirdetésszervezői munka. Az ilyen foglalkozást választók általában nem állandó helyen – tehát egy adott címen (például egy irodában) – dolgoznak, hanem tevékenységük természetes velejárója a konkrét munkavégzés folyamatosan változó helyszíne vagy a virtuális munkavégzés. Egy részük – főleg a nagyobb városokban – változó helyszínen, de mindig ugyanazon a településen dolgozik, mások viszont állandóan járják a városkörnyék, a megye, esetleg az ország településeit.

A foglalkoztatottak korösszetétele az 1970-es évektől – az egész népességre jellemző demográfiai folyamatokkal párhuzamosan – jelentősen változott, azaz csökkent a fiatalabb és nőtt a középgenerációba tartozók aránya. Ez a tendencia az ingázók korösszetételét is befolyásolta oly módon, hogy egyrészt az ingázók között is alacsonyabb lett a fiatalok aránya, másrészt fokozatosan csökkent a helyben lakó és dolgozó, illetve az ingázó foglalkoztatottak korösszetételében a különbség. Míg 1990-ben a helyben lakó és dolgozó foglalkoztatottak között 25,0 és az ingázók körében 33,8% volt a fiatalok aránya,

2011-re ezek a mutatók 16,0, illetve 20,1%-ra változtak; a különbség tehát jelentősen, 9-ről 4 százalékpontra csökkent.

Az ingázók és a nem ingázók tekintetében egyaránt igaz, hogy az iskolázottsági szint folyamatosan emelkedett. 1990-ben a foglalkoztatottak jelentős része (38,7%-a) még nem rendelkezett általános iskolai szintet meghaladó végzettséggel, 2011-ben viszont már 92,5%-uknak ennél magasabb végzettsége volt. Az ingázók iskolázottsági szintje 1990-ben és 2011-ban egyaránt alacsonyabb volt a helyben lakó és dolgozóknál, de ebben az összefüggésben is igaz, hogy 1990 és 2011 között a magasabb iskolai végzettségűek körében látványosan emelkedett az ingázók aránya. Például 1990-ben a diplomások 14,6, 2011-ben már 28,9%-a ingázott. A magasabb iskolai végzettségűek közötti ingázási arány emelkedése is jelzi, hogy a munkához jutás érdekében már ebben a körben is nagy arányban vállalják az ingázással járó nehézségeket.

A foglalkoztatási szempontból is hátrányos helyzetűnek tekinthető cigány nemzetiségű munkavállalók között az ingázók aránya jóval alacsonyabb, mint ami a magyar vagy a más nemzetiségűeknél tapasztalható. Ennek egyik oka, hogy a cigány nemzetiségű foglalkoztatottak között a közmunkások aránya meghatározó, akiket főleg lakóhelyük településén foglalkoztatnak. Továbbá a cigány nemzetiségűek alacsony jövedelmű, főleg segédmunkás jellegű szakmákban dolgoznak, és ez kevésbé teszi lehetővé, hogy a napi ingázással járó költségeket vállalják. Ezeket az adatokat az iskolai végzettséggel kapcsolatos információk is alátámasztják, hiszen látható volt, hogy az általános iskola 8. osztályát el nem végzők körében milyen alacsony volt az ingázók aránya (20,9%), és a cigány nemzetiségű munkavállalók jelentős része ebbe a kategóriába tartozik.

Érthető módon az ingázók foglalkoztatottakon belüli, foglalkozási viszony szerinti arányát a döntő létszámban az alkalmazottként foglalkoztatottak határozzák meg, akik között az ingázók aránya – kissé az országos átlag felett – 36,5% volt. A zömmel fizikai foglalkozású egyéni vállalkozók aránya ehhez képest igen alacsony, valamivel több, mint egyötödöt tett ki. Az egyéni vállalkozók egy része működési területén lakik és dolgozik (például varrónő, gyógytornász, keramikus), más részük viszont ingázik (például kőműves, tehergépkocsi-vezető, kéményseprő), sőt sokuk változó településen lévő munkahelyen dolgozik. Nem véletlen, hogy az alkalmi munkák kivételével ebben a körben a legnagyobb a változó településen dolgozók aránya (9,0%). A társas vállalkozások dolgozó tagjai – akik között már több a szellemi jellegű munkát végzők száma –, már az egyéni vállalkozóknál is nagyobb mértékben ingáznak (24,3%), de még így sem érik el az alkalmazottaknál mért arányt. Még a döntő mértékben fizikai jellegű, ezen belül segédmunkás típusú munkát végző alkalmi munkavállalók is kisebb mértékben ingáznak, mint az alkalmazottak, de azért a napi ingázók aránya megközelíti a 30%-ot, és ebben a körben a legnagyobb a változó településen dolgozók aránya (13,2%). Az egyre nagyobb létszámú közmunkások (2014-ben már több mint 200 ezer) között a napi ingázók aránya azért ilyen rendkívül alacsony (5,8%), mert döntő többségüket a lakóhelyük szerinti önkormányzatok foglalkoztatják saját településükön. Azonban ahogy terjed ez a foglalkozási forma, az elvégzendő munka már nem biztos, hogy csak a lakóhely szerinti telephelyen lesz biztosítható, és így a közmunkások között is emelkedhet majd a napi ingázók száma és aránya.

A rendszerváltás óta nagymértékben emelkedett a szellemi foglalkozásuk aránya. Ez az arányváltozás a naponta ingázókra is érvényes. 2001-ben a helyben lakó és dolgozók

között a szellemi foglalkozásúak hányada 44,5, a naponta ingázók körében ez a mutató 34,5% volt. A 2011. évi népszámlálás hasonló adata 47,4, illetve 40,7%. Ezek az arányok azt jelentik, hogy a naponta ingázók körében gyorsabban nőtt a szellemi foglalkozásúak aránya, mint a helyben lakó és dolgozók körében. (Ezek az adatok harmonizálnak az iskolai végzettséggel kapcsolatos adatokkal, hiszen ott is kimutatható volt a magasabb iskolai végzettségűek egyre nagyobb mértékű ingázása.)

A szellemi foglalkozásúak növekvő ingázási hajlandósága összefügg a megváltozott munkaerő-piaci körülményekkel, melyek következtében a munkavállalók egyre inkább hajlandók kedvezőtlenebb feltételeket is elfogadni. Így például azt, hogy lakóhelyüktől eltérő településen helyezkedjenek el, és idejük korábbinál nagyobb részét áldozzák oda- és visszautazásra. A magasabban képzett, szellemi munkaköröket kereső munkavállalók egyfelől akár kompromisszumok vagy nehézségek vállalása árán is igyekeznek hasznosítani értékes tudásukat, tapasztalatukat, szakmai hozzáértésüket, másfelől gyakran szakmai ismertségük, kapcsolataik segítenek abban, hogy távolabbi településen találják meg a számukra megfelelő munkahelyet. Bár a szellemi foglalkozásúakra hagyományosan a „kijárás” a jellemző (vagyis városi lakóhelyükről ingáznak ki kisebb településekre), az utóbbi időben a „bejárás” is növekszik. A nagyvárosok lakói közül ugyanis egy jelentős réteg, köztük számos szellemi foglalkozású kiköltözik a városból, sokan feladják korábbi lakásukat, és a városkörnyék községeinek valamelyikében telepednek le. Többségük munkahelye azonban továbbra is a korábbi lakhelyükön van, következésképpen a lakóhely-változtatással ingázóvá válnak.

Az ingázás mértékének különbözőségéből adódóan az ingázók és a nem ingázók foglalkozási struktúrája jelentősen eltér egymástól. Annak ellenére, hogy nő a szellemi munkakörökben az ingázók aránya, mégis 2011-ben, 1990 és 2001-hez hasonlóan a szellemi foglalkozásúak aránya a helyben lakó és dolgozók között magasabb volt, mint az ingázók körében.

2011-ben, 2001-hez hasonlóan, változatlanul a naponta ingázók körében az iparban, építőiparban dolgozók aránya magasabb, a szolgáltatásban foglalkoztatottaknál viszont alacsonyabb a helyben lakó és dolgozók körében tapasztalhatónál. Ez összefügg azzal, hogy a szolgáltatási szektorba tartozó munkahelyek sokkal egyenletesebben oszlanak el az ország területén, mint az ipari, építőipari munkahelyek: az előbbieket tulajdonképpen megtalálhatók szinte valamennyi településen, az ipar és építőipar termelőegységeiről viszont ez egyáltalán nem mondható el. Az ipari termelés a piacgazdálkodásra való áttérés előtt az ipari centrumokat képező városokban, az iparvidékek településein koncentrált, a foglalkoztatottak többségének biztosítva munkahelyet. Éppen ezért az ipar mindig is nagyszámú ingázót foglalkoztatott. A nem mezőgazdasági termelő szektor nemzetgazdaságban betöltött súlyának a csökkenésével számos munkahely megszűnt, az ingázási arány viszont valamennyi, e területhez tartozó ágazatban növekedett 1990 óta: a piacgazdaság szabályaihoz alkalmazkodó megmaradt, illetve újonnan alakult ipari üzemekben, vállalkozásokban elsősorban szakképzett munkaerőre van szükség, amit nem mindig sikerül helyben megtalálni, más oldalról azonban sokan csak akkor tudnak szakmájukban dolgozni, ha vállalják a napi bejárást, az ezzel járó hosszabb utazást. A szolgáltatás jellegetű ágazatokban viszont számos olyan terület van, ahol nem feltétlenül fontos a szakirányú képzettség, rokonszakmákban vagy általános jellegű bizonyítvánnyal, oklevéllel is könnyebben kínálkozik a lakóhely településén vagy valamelyik közeli településen mun-

kaalkalom. A szolgáltatási munkahelyek ingázási kényszerét mérsékli az is, hogy a szolgáltatási szektorhoz tartozó ágazatok – például a kereskedelem, a vendéglátás, a gazdasági szolgáltatás, a személyi szolgáltatások – profiljába tartozó tevékenységek nagy teret biztosítanak a (gyakran a cégtulajdonos lakásán működő) magánvállalkozásoknak.

A korábbi népszámlálásokkal összehangban 2011-ben is a községek, nagyközségek munkaerőt kibocsátó, a városok és még inkább a nagyvárosok munkaerőt befogadó települések voltak.

Budapestre hagyományosan jellemző, hogy viszonylag nagy munkaerő-nyereséggel bír. Az abszolút számot tekintve pedig igen jelentős munkaerőtömegről van szó, ugyanis a bejárók közel 19,4%-a a fővárosba jár dolgozni (megjegyezzük, hogy ez az arány 2001 óta nem változott). A megyeszékhelyeknek ugyancsak nagy az őket körülvevő térségekre gyakorolt hatása. Ezt jól mutatja, hogy jelentős a munkaerő-vonzási képességük, ezeknek a városoknak a legnagyobb a munkaerő-nyeresége, bár ahogy később látni fogjuk, a tizennyolc megyeszékhely nem egyformán vonzza a munkaerőt.

6. táblázat

A foglalkoztatottak az ingázás mértéke és településtípus szerint, 2011

Igazgatási rang	Eljáró a helyben lakó	Bejáró a helyben dolgozó	Helyben dolgozó a helyben lakó
	százalékában		
Főváros	10,1	24,4	118,9
Megyeszékhelyek	12,4	31,1	127,1
Nem megyeszékhely megyei jogú városok	28,1	27,9	99,7
Többi város	37,6	35,2	96,3
Község	61,9	32,3	56,3
<i>Ország összesen</i>	<i>34,0</i>	<i>30,8</i>	<i>95,4</i>

Megjegyzés: Településenként vizsgálva az eljárók és a bejárók száma az országos adatokat tekintve, a változó munkahelyen dolgozók számával, 153 410 fővel és a naponta külföldre eljárók számával, 27 128 fővel tér el egymástól (ennyivel több az eljáró (helyben lakó), mint a bejáró (helyben dolgozó)). Országos szinten az említett kategóriák csak a külföldre eljárók számával térnek el egymástól.

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

Mint említettük, a területi változások, ezen belül a várossá nyilvánítások miatt nehéz ezeket az információkat a 2001. évi népszámlálás adatfelvételével összehasonlítani. Annyi azért megállapítható, hogy a főváros és a megyeszékhelyek, megyei jogú városok együttese esetében 2001 óta a munkaerő-nyereség némileg növekedett, a főváros esetében 114,8-ről 118,95%-ra, megyeszékhelyeknél (megyei jogú városokkal együtt) 122,2-ről 123,4%-ra. Ez azt jelenti, hogy a nagyobb városok munkaerővonzó képessége csak nagyon kis mértékben nőtt. A 2001 és a 2011 közötti várossá nyilvánítások miatt a kisebb városokban a korábbi munkaerő-nyereség és -veszteség egyensúlya felborult, és inkább munkaerő-veszteség keletkezett (96,3%). A falvak munkaerőt kibocsátó képessége jelentős, a munkaerő-veszteségük több mint 43%. Az összes ingázó 51%-a falvakban él. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a bejárók 17%-a községekben dolgozik, tehát egyes községek nemcsak kibocsátanak, hanem be is fogadnak munkaerőt. A községbe bejárók egy része ugyancsak községben lakik, azaz községből másik községbe jár dolgozni.

Az ingázás mértéke – régiós és megyei szinten – nagyrészt függ az adott térség ipari vagy mezőgazdasági jellegétől, a vonzásközpontoknak a munkaerőmozgásra gyakorolt

hatásától, egy-egy nagyobb beruházás helyétől, a közlekedési infrastruktúra fejlettségétől és az adott térség földrajzi elhelyezkedésétől, az országhatár közelségétől vagy a fővárostól való távolságától. Tekintettel arra, hogy a foglalkoztatottak közül az minősül ingázónak, aki munkavégzés céljából átlépi a lakóhely szerinti településének közigazgatási határát, a településstruktúra is jelentős hatást gyakorol az ingázás mértékére. Példaként említhető az aprófalvas Baranya megye és a kevés mezővárosi jellegű településsel rendelkező Csongrád megye. Baranyában a helyben lakó dolgozók 31,8%-a ingázik, Csongrádban csak 23,7%-a. Mégis a két megyében az eljárók utazási ideje jelentősen eltér egymástól, Baranyában az eljárók között a másfél órát vagy annál többet utazók aránya 24, Csongrádban 29% volt. Ez azt jelenti, hogy egy-egy térség ingázási intenzitása és az utazási idő hossza nem feltétlenül függ egymástól, ezért van nagy jelentősége annak, hogy a településhatárt átlépő napi ingázás viszonylatát a közlekedési idővel és annak módjával együtt vizsgáljuk.

7. táblázat

A foglalkoztatottak az ingázás mértéke és régiók szerint, 2011

Régió, megye	Eljáró a helyben lakó	Bejáró a helyben dolgozó	Helyben dolgozó a helyben lakó
	százalékában		
Közép-Magyarország	30,4	30,1	99,6
Budapest	10,1	24,4	118,9
Pest	61,8	45,3	69,7
Közép-Dunántúl	45,4	38,6	89,0
Fejér	46,1	40,3	90,2
Komárom-Esztergom	46,6	39,4	88,1
Veszprém	43,5	36,0	88,2
Nyugat-Dunántúl	41,5	37,6	93,9
Győr-Moson-Sopron	41,8	37,0	92,3
Vas	43,5	39,2	92,8
Zala	39,0	37,3	97,4
Dél-Dunántúl	34,0	29,9	94,2
Baranya	31,8	28,2	95,0
Somogy	35,3	31,3	94,1
Tolna	35,9	31,0	92,9
Észak-Magyarország	40,8	35,6	91,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	36,2	33,6	96,1
Heves	45,7	40,4	91,0
Nógrád	48,0	34,6	79,6
Észak-Alföld	30,0	26,2	94,8
Hajdú-Bihar	24,9	20,5	94,4
Jász-Nagykun-Szolnok	32,2	28,9	95,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	33,6	30,0	94,9
Dél-Alföld	25,0	22,1	96,3
Bács-Kiskun	25,6	22,1	95,5
Békés	25,8	22,1	95,2
Csongrád	23,7	22,3	98,1
<i>Ország összesen</i>	<i>34,0</i>	<i>30,8</i>	<i>95,4</i>

Forrás: KSH-adatok alapján saját számítás.

A korábban említettek is figyelembe véve megállapítható, hogy az ingázás intenzitása régióként (és megyéenként) jelentősen eltér egymástól. Közép-Magyarország különleges helyzetben van Pest megyei települései és Budapest kapcsolata miatt. Budapesten a helyben lakó foglalkoztatottaknak csak 10,1, Pest megyében viszont 61,8%-a ingázott, így alakult ki a közép-magyarországi viszonylag alacsony értékű, 30,4%-os ingázási arány. Az ingázók aránya Közép-Dunántúlon (45,4%) és Nyugat-Dunántúlon (41,5%) a legmagasabb, Észak-Alföldön (30,0%) és Dél-Alföldön (25,0%) a legalacsonyabb. Az egyes megyék ingázási intenzitására Budapest közelsége is hatással van, mert például Komárom-Esztergom megyében 44,6, Fejér megyében 46,1, Veszprém megyében 42,5, Heves megyében 45,7, Nógrád megyében 48,0% volt az ingázók aránya.

A régiók és a megyék ingázási helyzetéről hasonló képet kapunk, ha az ingázás legfontosabb mutatóját is vizsgáljuk. Már említettük Közép-Magyarország sajátos helyzetét, melynek egyedüli régióként nincsen se munkaerő-nyeresége, se -vesztése, ami azt jelenti, hogy az ingázási forgalom lényegében régió belül történik, azaz a Pest megyei ingázók szinte teljes köre a fővárosba és Pest megye más településeire ingázik. A többi régióban és megyében már nem ez a helyzet, ugyanis mindegyik régióknak kisebb-nagyobb munkaerő-vesztése van. 10% feletti a munkaerő-vesztése Pest, Komárom-Esztergom, Veszprém és Nógrád megyének. (Budapest és Pest megye szívéhatása tehát erről az oldalról is bizonyítható.) Ugyanakkor 5% alatti, tehát viszonylag mérsékelt a munkaerő-vesztése Zala, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyének, valamint lényegében a teljes Dél-Alföldnek.

Mint említettük, az ingázási témánál módszertani szempontból nehéz a visszatekintés. A régiók és a megyék szempontjából annyi elmondható, hogy 2001 óta – mint az országos adatoknál is láttuk – emelkedett az ingázás intenzitása, de a munkaerő-vesztés és -nyereség szempontjából a régiók és a megyék közötti sorrendet illetően látványos átrendeződés nem történt.

A teljes körű népszámlálások nagy előnye, hogy településenkénti ingázási adatokat is tudnak elemezni. Mint az előzőekből láttuk, a megyeszékhelyek kulcsfontosságúak az ingázási adatok értékelése szempontjából, mivel az adott térség fő munkaerő-vonzási központjaként szerepelnek. Az összes eljáró 12,6%-ának a lakóhelye, a bejárók 44,1%-ának a munkahelye volt valamelyik megyeszékhely (vagy a főváros). Tehát az ingázók egy igen jelentős rétege kapcsolódik a megyeszékhelyekhez, ezért érdemes az adatokat megyeszékhelyenként is bemutatni. Az ingázási egyenleg alapján megállapíthatjuk, hogy mindegyik megyeszékhely valamilyen mértékben munkaerő-nyereségre tesz szert. Ennek mértéke általában nincs összefüggésben az adott város nagyságával, inkább attól függ, hogy az adott térségben milyen foglalkoztatási lehetőségeket kínál a környékbeli lakosság számára. Természetesen a városok ingázási viszonyait is befolyásolják azok az általános szempontok – lásd a településszerkezet – amelyeket már korábban említettünk. Például Dél-Alföld településstruktúrájával, mezőgazdasági jellegével is összefügg, hogy Szegeden csak 14,6%-os volt a munkaerő-nyereség, míg a hasonló szerepkörű és nagyságrendű Pécsset 21,8%. Az 1990-es évek drámai változásait jól mutatja Tatabánya esete. 1980-ban ennek a városnak még 17% volt a munkaerő-nyeresége, amely 2001-re 2%-os munkaerő-vesztéssé, majd ismét kismértékű munkaerő-nyereséggé változott. Jól jellemzi a magyarországi viszonyokat, hogy az ország területének kicsinysége, a földrajzi távolságok nem számottevő volta ellenére a Tatabánya közelében lévő Székes-

fehérvárnak viszont a megyeszékhelyek közül a legnagyobb volt a munkaerő-nyeresége (52,9%). Az adatok alapján megállapítható, hogy Székesfehérvár nemcsak jelentős munkaerőt vonzó település, hanem viszonylag számottevő azoknak a foglalkoztatottaknak a száma és aránya, akik viszont Székesfehérvárról járnak el – többnyire a fővárosba – dolgozni. A helyi sajátosságokkal is összefügg, hogy Szekszárd 1980-ban (60%), 2001-ben (37,0%) és 2011-ben (45,5%) is jelentős volumenű munkaerő-nyereséggel rendelkezett.

Az észak-magyarországi jelentős munkanélküliség ellenére Miskolc, Salgótarján és Eger még 2011-ben is jelentős munkaerővonzó képességekkel rendelkezett. Egernek például a teljes foglalkoztatottság időszakában, 1980-ban 40% volt a munkaerő-nyeresége és ez a mutató 2011-re is csak 34,2%-ra változott.

8. táblázat

A foglalkoztatottak ingázásának mértéke, megyeszékhelyenként, 2011

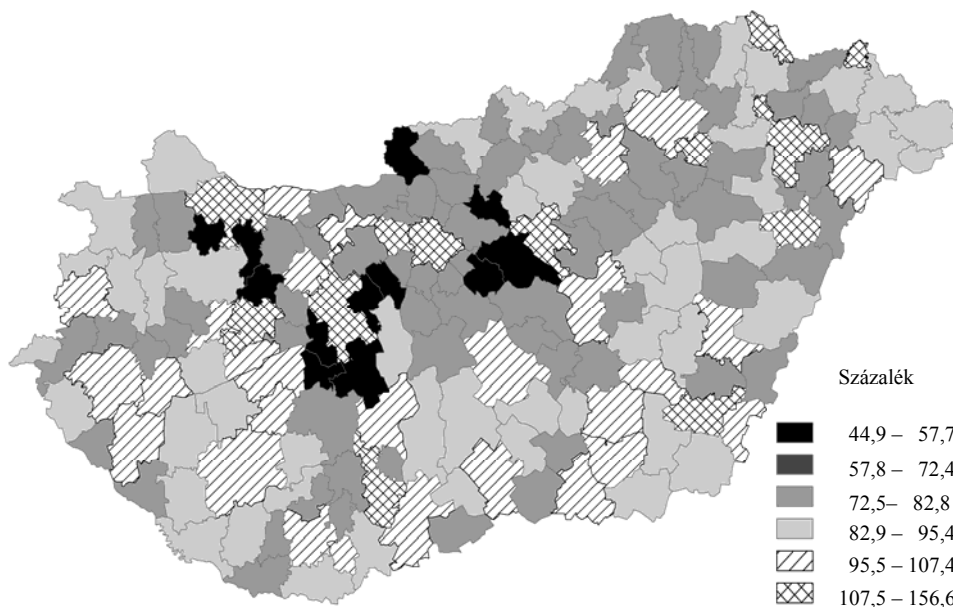
Megyeszékhely	Eljáró a helyben lakó	Bejáró a helyben dolgozó	Helyben dolgozó a helyben lakó	Saját megyéből bejáró a bejáró	Más megyéből bejáró a bejáró
	százalékában				
Budapest	10,1	24,4	118,9	79,1	20,9
Békéscsaba	11,0	29,5	126,2	97,2	2,8
Debrecen	9,2	22,2	116,6	85,7	14,3
Eger	14,0	35,9	134,2	82,0	18,0
Győr	12,0	37,6	141,0	82,3	17,7
Kaposvár	10,4	28,5	125,3	89,1	10,9
Kecskemét	9,9	24,9	119,9	69,6	30,4
Miskolc	12,1	31,8	128,8	96,3	3,7
Nyíregyháza	11,1	29,1	125,4	92,0	8,0
Pécs	8,9	25,2	121,8	92,7	7,3
Salgótarján	17,6	34,2	125,2	96,3	3,7
Szeged	9,5	21,1	114,6	87,8	12,2
Székesfehérvár	15,2	44,6	152,9	80,0	20,0
Szekszárd	14,5	41,2	145,4	94,0	6,0
Szolnok	14,6	33,1	127,8	80,1	19,9
Szombathely	15,2	34,9	130,2	95,2	4,8
Tatabánya	26,2	31,1	107,1	85,8	14,2
Veszprém	18,6	38,5	132,3	94,1	5,9
Zalaegerszeg	10,9	37,8	143,2	87,0	13,0

A 175 járás többségében kisebb-nagyobb mértékben munkaerő-veszteség volt, kivéve azokat a járásokat, melyeknek a központjuk megyeszékhely, megyei jogú város. Van néhány járás, ahol még e járások némelyikének is munkaerő-vesztesége volt (például Kaposvári járás). Ezen kívül van néhány olyan megye, ahol további járásoknak van munkaerő-nyeresége, ilyen például Pest megye, ahol a járások munkaerő-vesztesége nem kizárólag abból adódik, hogy az adott járásból eljárók csak a fővárosban dolgoznak. Közülük sokan Pest megye más járásaiban találnak munkát, hiszen egy-egy Pest megyei

járasközpont vagy nagyobb város egyben munkaerőt is vonz. Jó példa erre Gödöllő és Budaörs. Előbbi munkaerő-nyeresége 125,1, utóbbié pedig 180,3%.

2. ábra

Járások ingázási egyenlegének (munkaerő-nyereségek/veszteségek) változása, 2011

Forrás: saját szerkesztés.

Jelenleg ugyan csak a járáások egészére vonatkozó adatokat vizsgáljuk, de ha egyes településeket is bevonnánk a vizsgálatba, akkor még árnyaltabb képet kapnánk az ingázás által befolyásolt munkaerőhelyzetről. Példaképpen említhetjük, hogy bár az adott járás egészének munkaerő-vesztesége van, de a járásközpont munkaerő-nyereséggel bír. Ez az ország sok járására igaz, itt csak két példát adunk Dél-Alföldről. A Kalocsai járásnak 89,8% munkaerő-vesztesége volt, de Kalocsa városának a munkaerő-nyeresége 115,1%. A Kiskőrösi járásnak a munkaerő-vesztesége 92,4%, Kiskőrös városának viszont 108,8% a munkaerő-nyeresége. Tehát a járási adatok csak a járás egészére vonatkoznak, részletes településszintű vizsgálat szükséges ahhoz, hogy fel lehessen térképezni egy-egy járáson kívüli és belüli ingázási kapcsolatokat. Erre a vizsgálatra egyedülálló lehetőséget adnak a 2011. évi népszámlálás adatai.

Összegzés

Főleg a nemzetközi vándorlás hatásait összefoglalva megállapíthatjuk, hogy olyan fiatalok hagyták el átmenetileg az országot, akiknek nagy többsége egyedülálló és kevesebb kötődéssel rendelkezik. A nemzetközi szabályszerúségeknek megfelelően 71%-uk férfi, 35% ipari, építőipari szaktevékenységet végez, 92% alkalmazottként dolgozik. Minden ötödik (22%) diplomás, és hasonló arányban végeznek magas végzettséget igénylő mun-

kát, ami arra utal, hogy a végzettségüknek megfelelően vállalnak munkát. A női munkakerő 85%-a a szolgáltatásban, kereskedelemben dolgozik, ami jellemzően alacsonyabb jövedelmet jelent számukra.

Változott a demográfiai összetevők alakulása a tényleges népességszám alakulásában. Az 1980-as években vándorlási veszteség jellemezte a községeket, az 1990-es években vándorlási többlet, ami a nemzetközi vándorlással volt összefüggésbe hozható. Az 1980-as években az ország természetes veszteségének 65%-át a községek adták, majd a következő évtizedekben csökkenő hányad jellemezte (39, majd 40%). Ez összefügg azzal is, hogy a község kategóriába tartozók már nem ugyanazok voltak (várossá válás), életkori összetételük öregedett, ami nem kedvez a mobilitásnak. Az 1980-as években az országos fogyás 58%-a a községekből adódott. Az országban kiterjedt és általánossá vált a természetes fogyás. Az országos fogyás területe annyiban változott a korábbi évtizedekre jellemzőhöz képest, hogy az ország déli és keleti elzárt, elmaradott határ menti térségeit érintette a külföldiek letelepülése, kiemelten Zala megyét. A határmentes a cirkuláris migráció részterülete, ami nagyobb arányú külföldi és belföldi letelepülővel gyarapodott. A külföldiek másik jellemzője az, hogy Budapest és térségének vonzó hatása tartósan fennmaradt. A letelepülők életkori összetétele nemcsak számbeli növekedést jelent a térségek számára, de fiatalító hatást is.

Országosan 1990-et követően az állapítható meg, hogy ha nem lett volna bevándorlás, akkor 760 067 fős lett volna a közvetlen fogyás (nem számítva a demográfiai közvetett hatást, azaz megérkezők általi születés, halálozás), ami számításaink szerint 2011-ben az ország népességét 9 614 756 fővé tenné. Ugyanis 322 872 fő bevándorlás áll szembe a 437 195 fős tényleges fogyással.

A bevándorlási többlettel rendelkező területeken jobbak a gazdasági mutatók, például jellemzően kisebb az egy foglalkoztatottra jutó munkanélküliek, inaktív keresők és eltartottak együttes száma, mint a népességet kibocsátó területeken. A bevándorlási helyek nemzetközi vándor célpontok, és négyszer erősebb a kistérségi centrumok vonzása, mint annak perifériája.

2001 és 2011 között közel 1,5 millió költözés volt, ami a korábbiakhoz képest lassulást jelent, de a nemzetközi vándorlás ezt kiegészíti. A mozgás kistérségi maradt. A vándorlók fele megyén belül költözik, a régió határait pedig alig több mint negyedük lépi át. Jellemzően 28% költözik régió kívülről, tehát nagyobb távolságra. Arra a kérdésre, hogy a lakóhely-változás eredményezett-e valamilyen változást a vándorló gazdasági státusán, csak valamilyen célzott felmérés adhatna választ. Így tehát a következő megállapításokat lehet tenni:

- A népszámlálást követő időszakban nagyarányú és gyors változások zajlottak (honosítás, kiáramlás), amelyekre a 2011. évi népszámlálás nem ad információt. Így a címben szereplőknek megfelelően az utóbbi évekre kiegészítettük nem census-adatokkal munkánkat.
- A globális helyzet soha ekkora hatással nem volt a demográfiai és foglalkoztatási helyzetünkre. A két népszámlálás közötti időszakban kiemelt hatással volt az uniós tagságunk, majd az azt követő szabadáramlás és az ezzel egyidejű pénzügyi és gazdasági válság.
- Megállapítható, hogy a lakosság nagy hányada nemcsak az országhatárokon belül maradt, de ma is a születéskori lakóhelyén él, tehát a helyi szintnek fontos szerepe

- van. A migrációs döntés áthelyeződött az országos szintről a helyire, ezért a migráció és a foglalkoztatás kérdéseit szubszidiaritás szerint javasolt kezelni.
- A mozgás indítékai, szándékai sokirányúak lettek, más országok befogadói tere bővült, az inaktív külföldi személyek előtt is megnyílt annak lehetősége, hogy bekerültek a helyi lakosságba, ahol foglalkoztatási lehetőséget is nyújtottak. Igazolt tény az, hogy a belépők magasabb iskolai végzettségűek, mint az ott élők.
 - A hozzánk letelepült külföldiek döntő többsége, több mint 112 ezer fő az aktív korosztályba tartozik. Ezen belül is kiemelkedik a 15–39 évesek aránya, akik a külföldiek közel felét teszik ki, míg a teljes népességnek egyharmadát jelenti ez a korcsoport. Fiatal korösszetételüknek is köszönhetően átlagosan magasabb képzettségűek a honos népességnél, különösen a diplomával rendelkezők aránya magasabb körökben. Ezek mellett gazdaságilag ténylegesen is jóval aktívabbak, mivel közel fele aktív kereső, így járulékbefizetők. Jelentős az ideirányuló öregkori migráció, ami a helyi szolgáltatások iránti igényeket növelte, és helyi járulékfizetőkké váltak.
 - 2008 után már nemcsak a jogi lehetőségek tették lehetővé a fokozott áramlást, hanem a helyi és a globális gazdasági környezet is szerepet játszott. Hozzánk is érkeztek olyan befektetők, akik nálunk kívánták a válságot túlélni. Mi több, a kettő egy időben történt, tehát együttes hatást gyakoroltak a kifelé és a befelé irányuló mobilitásra. Megtörténik az uniós szociális biztonsági rendszerek koordinálása, a szakmai képzések kölcsönös elismerése, amelyek a munkaerő-áramlás fontos akkreditációs elemeit jelentik.
 - A születéskor átlagosan várható élettartamok növekedésével a migráció tekintetében az is együtt jár, hogy több esemény valósulhat meg, és ezzel azok életkor szerinti időzítése és gyakorisága is megváltozik. A női mobilitás minden időszakban meghaladta a férfiakét és tart a nemek szerinti ki-egyenlítődéssel felé.

A fentiekkel összefüggésben kiemeljük, hogy a határok átjárhatósága azzal a hatással járt együtt, az országos szabályozás helyett a helyi szint erősödött meg. Ezekben a szinteken a szakmaspecifikus monitoring visszajelzések hatékonyabban képesek működni. A források allokálása is területorientálttá vált, ami az indulási elképzelések visszajelzésére is kedvezőbb lehetőséget jelent. A külföldiekkel helyi adófizetők (ingatlan és vállalkozás) jelentek meg.

IRODALOM

- Faragó Tamás (2008): *Történeti demográfiai évkönyv* KSH NKI, Budapest.
- G. Lukács Éva (2009): *Személyek szabad áramlása az európai unióban* Tullius Kiadó, Budapest.
- G. Lukács Éva (2004): *Munkavállalás az Európai Unióban* Kerszöv Kiadó, Budapest.
- Gödri Irén (2011): A Magyarországon élő külföldiek jellemzőinek területi sajátosságai és ezek összefüggése a munkaerő-piaci helyzetükkel *Demográfia* 54 (2–3): 81–120.
- Hárs Ágnes (2004): Csatlakozás és csatlakozás In: Kolosi–Tóth–Vukovich (szerk.): *Társadalmi R riport* pp. 108–128. Társi, Budapest.
- Hárs Ágnes–Sík Endre–Simonovits Bori (2004): Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség? In: Kolosi–Tóth–Vukovich (szerk.): *Társadalmi R riport* pp. 272–289., Társi, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2004): *A munkaerőpiac múltja, jelene* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.

- Fóti János–Lakatos Miklós (2004): *A foglalkoztatottak főbb jellemzői* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2004): *Munka nélkül* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2004): *Területi mobilitás a munka világában* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2005): *Értékelések, következtetések, jövőkép* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2006): *A munkaerőpiac változásai 2001 és 2005 között* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Fóti János–Lakatos Miklós (2006): *A foglalkoztatottak strukturális jellemzői* Foglalkoztatottság és munkanélküliség kiadványsorozat OFA, Budapest.
- Illés Sándor (2013): *Időskori nemzetközi migráció* Tullius Kiadó, Budapest.
- Illés Sándor–Rédei Mária–Kincses Áron (2014): *Long-term International Circular Migration: Empirical Evidence from Hungary* In: KSH NKI TRANSITIONS: OPPORTUNITIES AND THREATS című konferencia 2014.06.25–2014.06.29. KSH NKI, Budapest.
- Juhász Judit (1994): A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás *Demográfia* 37 (1): 32–60.
- Nagy Boldizsár (1992): Asylum seekers and refugees: Hungarian dilemmas *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1–2: 27–47.
- Nagy Boldizsár (1994): The Hungarian Refugee Law In: H. Adelman–E. Sik–G. Tessényi (eds) *Refugees in Hungary* pp. 49–64. York Lanes Publishers, Toronto.
- Kincses Áron (2011): A Kárpát-medence országaiból Magyarországra történő vándorlások demográfiai és geográfiai vonatkozásai, 2001–2008 *Demográfia* 53 (2–3): 205–233.
- Kincses Áron (2012): *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Kincses Áron–Rédei Mária (2010a): A nemzetközi migráció kistérségi hozzáadott értéke *Közép Európai Közlemények* 2 (3–4): 153–165.
- Kincses Áron–Rédei Mária (2010b.): Centrum és periféria kérdései a nemzetközi migrációban *Tér és Társadalom* 24 (4): 301–311.
- Kincses Áron (2014a): Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi jellegzetességei *Területi Statisztika* 54 (4): 448–473.
- Kincses Áron (2014b): A Magyarországon élő külföldi állampolgárok területi koncentrációja, 2001–2011 *Területi Statisztika* 54 (6): 531–549.
- Kincses Áron (2014c): Nemzetközi migrációs körkép Magyarországról a 2011-es népszámlálási adatok alapján *Területi Statisztika* 54 (6): 590–605.
- Lakatos Miklós–Langerné Dr. Rédei Mária–Kapitány Gabriella (2014): *A belföldi és nemzetközi mobilitás alakulása Magyarországon az utóbbi években, hatása a foglalkoztatottság területi adataira* „Közösen a Jövő Munkahelyeiért” Alapítvány, Budapest http://www.kjmalapitvany.hu/sites/default/files/kutato/inf-reg-info/Ingazas_tanulmany_08-21.pdf (letöltve 2015. március).
- Lakatos Miklós–Kapitány Gabriella (2005): A munkaerő napi mozgása és közlekedése a budapesti kerületekben és a fővárosi agglomerációban I. *Területi Statisztika* 45 (2): 115–128.
- Lakatos Miklós–Kapitány Gabriella (2005): A munkaerő napi mozgása és közlekedése a budapesti kerületekben és a fővárosi agglomerációban II. *Területi Statisztika* 45 (3): 216–233.
- Lakatos Miklós–Váradai Rita (2009): A foglalkoztatottak napi ingázásának jelentősége a migrációs folyamatokban *Statisztikai Szemle* 87 (7–8): 763–794.
- Rédei Mária (2007): Hazautalások Kelet- és Közép-Európába *Statisztikai Szemle* 85 (7): 581–601.
- Rédei Mária–Kincses Áron (2008): A szomszédból érkező migránsok hatása a hazai gazdasági és társadalmi különbségekre *Közép Európai Közlemények* 1 (1): 3–17.
- Rédei Mária (2010): A migráció gazdaságtana *Közép Európai Közlemények* 3 (1): 44–52.
- Rédei Mária (2012): A Magyarországra irányuló nemzetközi migráció jellemzői az ezredfordulót követően *Munkaügyi Szemle* 56 (2): 31–44.
- Rédei Mária (2011): A térbeli mobilitással a szellemi tőke növelhető Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja *Corvinus Füzet* 6: 31–43.
- Rédei Mária (2009): *A tanulmány célú mozgás* REG-INFO KIADÓ, Budapest.

- Seemig (2014): *Managing Migration in South East Europe* Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- Sík Endre (1992): A menekültekkel kapcsolatos előítéletesség növekedésének elkerülhetetlensége. In: Sík Endre (szerk.): *Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók* pp. 59–64., MTA Politikai tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, Budapest.
- Sík Endre (2000): Diaspora: Tentative Observations and Applicability in Hungary. In: Ilona Kiss–Catherine McGovern (eds.): *New Diasporas in Hungary, Russia and Ukraine. 2000* pp. 20–41., Open Society/COLPI, Budapest.
- Tarróssy István–Glied Viktor–Vörös Zoltán (2014): *Napjaink migrációja* Publikon Kiadó, Pécs.
- Tóth Judit (2005): Nemzetállam – új köntösben? *Kisebbségkutatás* 1: 100–103.
- Tóth Pál Péter–Illés Sándor (1999): *Migráció: tanulmánygyűjtemény*. 2. kötet KSH NKI, Budapest.

Kulcsszavak: nemzetközi vándorlás, belső mobilitás, ingázás.

Resume

Data of the article have been based on the last census in 2011, dealing with the actual questions of mobility and regional employment. The article gives an overview about the three main forms of mobility: international movement, internal migration and commuting. The paper makes some trend time series findings in comparative style. The authors are chief analysers of the topic with long term experience in HCSO.